

**INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL
CENTRUL STUDIUL ARTELOR**

**Cu titlu de manuscris
CZU: 725.42:663.2(478)(043.2)**

TRIFAN AURELIA

**ARHITECTURA COMPLEXURILOR VITIVINICOLE
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

651.02 – TEORIA ȘI ISTORIA ARHITECTURII

Autoreferatul tezei de doctor în arhitectură

CHIȘINĂU, 2020

Teza a fost elaborată în cadrul Centrului Studiul Artelor al Institutului Patrimoniului Cultural

Conducător științific:

Nesterov Tamara, doctor în studiul artelor, conferențiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural

Referenți oficiali:

Ioan Augustin, doctor în arhitectură și filozofie, profesor universitar, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București, România

Carpov Aurelia, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei

Componența Consiliului științific specializat:

Stavilă Tudor, președinte, doctor habilitat în studiul artelor, profesor cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural

Malcoci Vitalie, secretar științific, doctor în studiul artelor, conferențiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural

Drișcu Mihai Corneliu, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași, abilitat Școala Doctorală UAUIM, București, România

Ciolacu Emil Dragoș, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași, abilitat Școala Doctorală UAUIM, București, România

Kuzi Anatoli, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei

Ciocanu Sergius, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, Institutul Patrimoniului Cultural

Brigalda Eleonora, doctor în studiul artelor, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Susținerea va avea loc la 01 iulie 2020, ora 10.00, în ședința Consiliului științific specializat D 651.02-25 din cadrul Institutului Patrimoniului Cultural (MD–2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1, Sala Mică).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan” a AȘM și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 30 mai 2020.

Secretar științific al Consiliului științific specializat,

Malcoci Vitalie, doctor în studiul artelor, conferențiar cercetător

Conducător științific,

Nesterov Tamara, doctor în studiul artelor, conferențiar cercetător

Autor

Trifan Aurelia

© Trifan Aurelia, 2020

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Elaborarea unei noi direcții strategice de dezvoltare a întreprinderilor vitivinicole în condițiile creșterii concurenței pe piața vinurilor determină căutarea modului de a se impune identitar pentru a-și păstra poziția economică. Fiind un imperativ al timpului, este o oportunitate de promovare în lume a imaginii Republicii Moldova. Creșterea viței-de-vie și producerea vinului sunt îndeletniciri seculare ale populației din arealul danubiano-carpato-pontic, păstrându-se în cultura materială din Moldova în construcții și anexe gospodărești speciale, prezentând mostre ale arhitecturii industriale profesioniste din perioada incipientă a economiei capitaliste, în care au fost implementate raționamentele de îmbinare a spațiului pentru procesul tehnologic cu aspectul lor arhitectural-estetic. Exemple servesc terasele pentru creșterea viței-de-vie, crama și pivnițele de la Camenca și cavele de la Purcari din anii '20–30 ai secolului al XIX-lea; crama de la Corjeuți, a doua jumătate a secolului al XIX-lea; crama de la Bulboaca, începutul secolului al XX-lea ș.a.

Concentrarea producției în scopul optimizării procesului tehnologic și crearea condițiilor optime de maturare a produsului în cadrul orânduirii socialiste totalitariste au condus la crearea unor întreprinderi gigantice, dislocate în spațiile excavate anterior pentru obținerea pietrei de calcar în construcții, – galeriile subterane de la Cricova, Mileștii Mici și Brănești. Aceste întreprinderi de proporții deosebit de mari, deținătoare ale unor colecții prețioase de exponate și mostre ale unei organizări tehnologice adaptate spațiului subteran, au devenit centre de atracție pentru publicul larg, o carte de vizită pentru industria vitivinicolă și a dezvoltării durabile a Republicii Moldova.

Managementul pieței libere, bazat pe mecanismul concurenței, cere remodelarea programelor de dezvoltare prin aplicarea unor modalități alternative de completare a bugetului țării prin oferirea unor servicii adăugătoare la cererea publicului (cazare, alimentare, tratament, divertisment). Schimbările nonfuncționale ale întreprinderilor de vinificație sunt impuse astăzi de cerințele actuale de funcționare a complexurilor vitivinicole. Se distinge o preocupare de reevaluare a complexurilor vitivinicole, în special privind lărgirea *cluster*-ului de oferte la cererea turismului cognitiv și curativ, care face necesară identificarea direcțiilor prioritare atât pentru conformarea întreprinderilor vitivinicole funcționale mai bine de o jumătate de secol, cât și a celor apărute recent. Elemente noi ale structurii, ce măresc atractivitatea complexurilor vitivinicole, sunt centrele de degustare, sălile de etalare a produselor, muzeele vinului și industriei vitivinicole, restaurantele, hotelurile, centrele SPA. Specificul acestui proces în Republica Moldova nu a fost investigat și analizat până în prezent. Implementarea conceptului de „ospitalitate”, respectiv furnizarea de servicii vizitatorilor, devine principiu fundamental în evoluarea întreprinderii vitivinicole moderne, după cum se practică în ultimele decenii în multe țări ale lumii în care viticultura și vinificația dețin rolul hotărâtor.

Putem constata crearea unei culturi aparte de o mare flexibilitate, care rezultă din centralitatea poziției vizitatorului în organizarea structurii complexului vitivinicol. Se stabilește o cultură pozitivă participativă, care pune accent pe comunicare: vizitatorul devine martor al unui proces regizat, unde este evidențiată tradiția în viticultură și vinificație a poporului, și care necesită o intercalare într-o arhitectură corespunzătoare.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare.

Elaborarea studiului privind istoria dezvoltării complexurilor vitivinicole, stabilirea particularităților de formare spațială, cât și a teritoriului vinifer definit prin elementele de organizare compozițională s-a confruntat cu o insuficiență de studii speciale în domeniul arhitecturii. Cercetarea aspectelor evoluției arhitecturii vitivinicole a necesitat studierea colecțiilor publice de presă scrisă și electronică, a surselor grafice, planurilor, secțiunilor și fotofixărilor din diferite perioade istorice ale complexurilor. O sursă inedită de informații au prezentat interviurile întreprinse de autoarea prezentului studiu cu arhitecții, autori de proiecte, și cu persoanele ce dețin funcții de decizie în cadrul întreprinderilor alese drept obiecte ale cercetării.

Analiza evoluției arhitecturii vitivinicole constituie un demers științific ce a cerut studierea literaturii din domeniul viticulturii și vinificației în vederea înțelegerii rolului proceselor tehnologice și ale influenței lor categorice asupra aspectului arhitectural al complexurilor industriale vitivinicole.

Direcțiile de cercetare ale studiului sunt concentrate pe evaluarea componentelor complexurilor vitivinicole în vederea capacității acestora de a face față problemelor de ordin economic, social și cultural prin crearea unei structuri optime și a unui aspect arhitectural expresiv adecvat destinației noilor exigente. Aceasta a condiționat opțiunea pentru elaborarea subiectului, important ca fenomen actual arhitectural și social – crearea noii imagini a întreprinderilor de vinificație modernă.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul investigației constă în evaluarea identității arhitecturale a complexurilor vitivinicole din Republica Moldova raportată la conținutul lor tehnologic și de deschidere a spațiilor întreprinderilor către public prin prisma tradițiilor naționale și a implementării practicii universale privind noile strategii sociale în arhitectură. Pentru realizarea scopului propus au fost determinate următoarele obiective ale cercetării: evidențierea diacronică și sincronică a particularităților arhitecturale, funcționale și formale, ale construcțiilor vitivinicole, care au contribuit la crearea imaginii specifice a cramelor în spațiul național; abordarea conceptuală a arhitecturii complexurilor vitivinicole contemporane; cercetarea celor mai reprezentative complexuri caracterizate prin conformarea cerințelor actuale de dezvoltare identitară a arhitecturii; stabilirea particularităților de formare a arhitecturii acestora cu evidențierea etapelor de evoluție în

zone funcțional diferite: zone tehnologice și zone de agrement; definirea caracteristicilor principale ale binomului: mediu ambiental–complex vitivinicol (cramă sau pivnițe); determinarea principiilor specifice de constituire a imaginii arhitecturale a complexului vitivinicol modern.

Metodologia cercetării științifice. Dată fiind complexitatea subiectului investigației, a fost necesară abordarea variatelor direcții de cercetare specifice științelor umanistice, domeniului tehnic și tehnologic, artelor și arhitecturii (grafo-analitică, tipologică, critica de arhitectură), domeniului managerial și strategic de dezvoltare a întreprinderilor vitivinicole. În cadrul studiului au fost utilizate mai multe metode, combinate în anumite faze ale investigării în funcție de natura problemelor vizate, printre care metodele clasice comune și altor discipline: istorică, dialectică, comparativă, a analizei, sintezei, studiului de caz, dar și metode specifice de cercetare a arhitecturii, susținute de surse grafice, planuri, secțiuni și fotofixare din perioadele istorice ale complexurilor alese pentru studiu, coroborarea descrierii obiectivelor arhitecturale cu informațiile istorice, conjugate cu aprecierea arhitecturii obiectivelor raportate la situația actuală; evaluarea structurii spațiale în raport cu ramificațiile procesului tehnologic și de deservire a publicului, prin aplicarea principiilor recunoscute în practica universală a formării diversității zonelor funcționale și de agrement.

Noutatea și originalitatea științifică. Lucrarea reprezintă o primă realizare a unui studiu complex de analiză și sinteză dedicat specificului arhitecturii construcțiilor vitivinicole cu prognosticul modelului optim de evoluție industrială și al aspectului arhitectural al întreprinderilor vitivinicole din țară. Originalitatea tezei constă în abordarea inovatoare a fenomenelor care au condiționat apariția unei arhitecturi distincte în industria vinului.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul respectiv rezidă în determinarea impactului mediului social, economic și cultural asupra arhitecturii complexurilor vitivinicole pe parcursul evoluției lor, fapt care a condus la elaborarea conceptului unei noi arhitecturi și stabilirii soluțiilor privind dezvoltarea lor actuală.

Semnificația teoretică a studiului constă în stabilirea raportului dintre componentele organizării mediului industrial cu cel public (expozițional, de cazare, de alimentare, agrement, tratament), în scopul modelării unor structuri optime, rezistente la evoluția iminentă a arhitecturii, tehnicii și tehnologiilor de producție.

Valoarea aplicativă a lucrării reiese din formularea propunerilor de utilizare a rezultatelor studiului în elaborarea strategiilor arhitecturale eficiente privind dezvoltarea durabilă a complexurilor vitivinicole, iar aspectul cognitiv al studiului determină aplicarea lui drept suport didactic pentru cursurile universitare la disciplinele: Proiectarea de arhitectură, Istoria arhitecturii Moldovei, Tipologia clădirilor și în calitate de material informativ cu caracter turistic.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere. În urma cercetării și evaluării arhitecturii complexurilor vitivinicole din Republica Moldova, înaintăm următoarele rezultate: reconstituirea identitară a arhitecturii construcțiilor vitivinicole din țară pe parcursul etapelor de dezvoltare; determinarea bazei conceptuale a constituirii arhitecturii vinăriilor moderne; stabilirea principiilor de dezvoltare sau oportunităților de intervenție, raliat practicilor contemporane și, mai ales, a celor europene; prognosticul modelului optim al arhitecturii întreprinderilor vitivinicole autohtone.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării reprezintă un aport atât la cunoașterea parcursului etapelor de dezvoltare a arhitecturii cramelor (întreprinderilor de vinificație) pentru o mai bună apreciere a patrimoniului variat al acestora, cât și la determinarea direcțiilor de transformare a lor la etapa actuală într-un organism compus funcțional și estetic.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice ale cercetării au fost prezentate în cadrul a 21 conferințe științifice naționale și internaționale din Republica Moldova, România și Belarus: „Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiul artelor”, edițiile IV–VII, Chișinău: IPC, 2012–2015; „Patrimoniul cultural – cercetare, valorificare, promovare”, edițiile VIII–XI, Chișinău: IPC, 2016–2019; „Monumentul – Tradiție și Viitor”, edițiile XVI–XVII, Iași: Muzeul Unirii, 2014–2015; „Этнокультура украинско-восточнороманского пограничья в синхронии и диахронии”, ediția a IV-a, Chișinău: IPC, 2016; „Identitățile Chișinăului”, ediția a IV-a, Chișinău: Poșta Moldovei, 2017 și ediția a VI-a, Chișinău: MNAM, 2019; „Creativitate. Tehnologie. Marketing”, ediția a IV-a, Chișinău: UTM, 2017; „Viața cotidiană în spațiul est-european din cele mai vechi timpuri până în prezent: abordări interdisciplinare”, Chișinău: IPC, 2018; „Probleme geopolitice și istorico-geografice ale bazinului Mării Negre”, Chișinău: IRIM, 2019; „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine”, ediția I, Chișinău: BNRM, 2019; „Традиции и современное состояние культуры и искусств”, ediția a X-a, Minsk: ANȘ din Belarus, 2019 ș.a.

Publicațiile la tema tezei. Rezultatele cercetării au fost publicate în 11 articole în reviste de specialitate naționale acreditate și culegeri de lucrări ale conferințelor științifice internaționale și 17 teze ale comunicărilor la forurile științifice internaționale din Republica Moldova și România, cu un volum total de 10,2 c.a.

Volumul și structura tezei. Teza este structurată în patru capitole, având în total 13 compartimente și concluzii la finalul fiecărui capitol, concluzii generale și recomandări ce însumează 146 pagini de text (partea principală), bibliografie din 273 titluri, 4 anexe, declarația privind asumarea răspunderii și CV-ul autorului (partea complementară). Volumul total al tezei – 276 pagini.

Cuvinte-cheie: construcții vitivinicole vernaculare, cramă gravitațională, pivnițe de vinuri, galerii subterane, podgorii terasate, complex vitivinicol modern, săli de degustare, vinoteci, spații de primire și cazare, centre SPA, zone de agrement, conversie, stilizare, integrare în relief, spațialitate publică, turism vitivinicol.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* sunt argumentate actualitatea și importanța cercetării arhitecturii construcțiilor din industria vitivinicolă. Demersul științific este motivat din punct de vedere teoretic și practic, reprezentând și un manifest în sprijinul fenomenului actual cercetat. La nivel teoretic, lucrarea definește paradigma arhitecturii vitivinicole în prezent și structurează teoria acesteia în scopul aplicării efective, prin proiectare. În introducere sunt stabilite scopul și obiectivele tezei, fiind elucidat suportul metodologic, indicată problema științifică importantă soluționată și expusă noutatea și originalitatea științifică. De asemenea, sunt consemnate semnificația teoretică și valoarea aplicativă, sunt formulate rezultatele științifice principale înaintate spre susținere, implementate prin reflectarea problematicii vizate în publicații științifice și aprobate la forurile științifice naționale și internaționale, sunt prezentate compartimentele tezei și cuvintele-cheie.

Capitolul 1, Crama: de la construcție utilitară la obiect arhitectural, include analiza materialului științific la tema tezei, conținând o evaluare a lucrărilor din diferite domenii: istoria viticulturii și vinificației, etnografie, arheologie, tehnologie, arhitectură, care identifică apariția, constituirea și dezvoltarea arhitecturii cramelor în spațiul geografic al Republicii Moldova. Totodată, compartimentul prezintă o ilustrare a arhitecturii autohtone prin intermediul proiectelor arhitecturale realizate și evidențiază noile concepte care stau la baza arhitecturii complexurilor vitivinicole contemporane.

În **paragraful 1.1., Istoriografia studierii arhitecturii cramelor**, este evidențiată prezența construcțiilor vitivinicole în spațiul est-carpatic, care au marcat arhitectura tradițională legată de practicarea îndeletnicirilor seculare ale populației autohtone, integrând latura viticulturii cu cea a vinificației. Numeroase studii apar pe parcursul secolului al XX-lea. Subiectul legat de cultivarea viței-de-vie și prepararea vinului este dezvăluit în lucrările istoricilor în domeniul agriculturii: I. Ionescu de la Brad, I. C. Teodorescu, D. Bernaz, T. Martin, Gh. Anghel, C. Botez, Ungureanu Gh. ș.a. [13, 24, 3, 14, 1]. Studiile efectuate de geografii I. Simionescu, M. Popescu-Spineni, N. Al. Rădulescu, I. Velcea, N. Petrescu au completat materialul referitor la viticultură [23, 21, 22]. Etnografii și etnologii F. Dame, N. Al. Mironescu, C. Iliescu, P. Petrescu, I. Vlăduțiu, V. Butură, J. Pavel au abordat problema viticulturii într-o serie de lucrări, relevând tradițiile constructive și caracteristicile tehnologice ale localurilor vitivinicole. [7, 15, 16, 20, 19, 25, 4, 18].

Cercetările cu caracter etnografic acoperă zonele unde se dezvoltă vița-de-vie, acordându-se o deosebită atenție acelor zone cu adevărate podgorii, în masiv, unde viticultura de tip tradițional a putut fi cercetată pe larg. Fiind zone de străveche tradiție viticolă, ele au dat naștere unei arhitecturi profilate pe necesitățile specifice acestei ocupații. Cea mai importantă construcție viticolă, crama, este prezentată evolutiv: de la construcția monocelulară până la clădirea cu două sau trei încăperi, de la forma foarte apropiată pătratului a planului până la cea a unui patrulater alungit, rezultată din alăturarea spațiilor adăugătoare, de la elevația cu un nivel deasupra solului până la două niveluri, iar, în unele cazuri, prevăzută cu pivniță. Cramele sunt caracterizate drept construcții tradiționale, care ocupă un loc bine definit, prin apartenența la cele două sisteme constructive: din îngrăditură de nuiele – *Fachwerk*, considerat și cel mai arhaic, și sistemul constructiv al cununilor orizontale de bârne – *Blockbau*, răspândit în zonele cu păduri.

Din observațiile făcute de autorii lucrărilor se poate conchide unitatea arhitecturii din zonele cercetate și unitatea arhitecturii carpato-danubiene în general, care le reunește prin materiale și tehnici de construcție. O altă concluzie ce se desprinde constă în posibilitatea pe care o oferă construcțiile viticole, foarte lent supuse modificărilor, de a urmări și analiza ocupația viticolă până la mare adâncime pe scară istorică.

Cercetarea arheologică, care începe abia spre mijlocul secolului al XX-lea, a fost un mod de a scoate la iveală și a studia istoria dezvoltării viticulturii, întregind sursele istorice cu probe nontextuale. În lucrările semnate de V. Gaidukevici [30], V. Blavatski [27], I. Kruglikova [34] este elucidată originea evoluției cramelor bazinului pontic – călcătorile, săpate în piatră – care reprezintă și o caracteristică a arealului carpato-danubian, fapt reflectat în relatările posterioare [5].

O importanță deosebită în cunoașterea evoluției morfologice și structurale înregistrate de-a lungul secolelor XVIII–XX a uneltelor agricole pentru întreținerea viței-de-vie, a instalațiilor pentru prepararea vinului, dar și a cramelor cu o arhitectură vernaculară de pe teritoriul Republicii Moldova au lucrările etnografului N. Demcenco, care prezintă surse de informație cu caracter complex [9, 31, 32].

În lipsa publicațiilor științifice, care ar reflecta arhitectura profesionistă în domeniul respectiv, material pentru studiu au servit proiectele de arhitectură. Prin prezentarea acestor exemple se remarcă contribuția arhitecților V. Voitehovschi, R. Kurtz, V. Gorștein, M. Eremciuc, I. Apostolov, L. Dumitrașcu, V. Zasenco, S. Cîrja, V. Stratu, A. Tranti ș.a. la construirea unei anumite identități specifice teritoriului, examinată în paralel cu imaginea întreprinderilor de vinificație apărută ca rezultat al implementării proiectelor-tip.

Proiectele de arhitectură de la începutul secolului al XXI-lea consemnează o schimbare a imaginii complexului vitivinicol din Republica Moldova ca structură coerentă, supusă și altor

imperative decât celor de natură strict tehnică sau tehnologică, în scopul de a atrage interesul public, precum și de a genera spații publice definite pe baze noi a relației dintre complex și vizitatori.

Proiectarea actuală scoate în evidență o serie de acceptări și ajustări conceptuale în arhitectura complexurilor vitivinicole autohtone raportate la percepția și experiența internațională. Procesul determinat drept consecință a schimbărilor de pe mapamond produce o revizuire a imaginii complexurilor vitivinicole, examinată în **paragraful 1.2., Noțiunea de arhitectură vitivinicolă – gen de arhitectură industrială și publică**. Cercetarea vizează o localizare conceptuală în dezvoltarea arhitecturii întreprinderilor vitivinicole, fiind relevate conceptele precum arhitectura-simbol și arhitectura organică într-o viziune nouă, relația cu peisajul prin integrare în relief, arhitectura sustenabilă prin adoptarea tehnicilor de proiectare conștient-ecologice în domeniul cercetat. În capitol este remarcată pătrunderea inovațiilor sociale ce aduc cu sine conceptul centralității poziției vizitatorului întregit de conceptul arhitecturii de spectacol. În protejarea clădirilor istorice capătă valoare conceptul conversiei clădirilor care și-au pierdut la etapa actuală funcția inițială – cea de producere, dar întrunesc valențe artistice și arhitecturale.

Este de evidențiat faptul evoluării sincronice, procesul desfășurat fiind un fenomen globalizator, și diacronice, prin schimbarea identității arhitecturii construcțiilor vitivinicole. Tendința emergentă a experienței producerii vinului prin „arhitectura prezentării vinului” este în plină expansiune în țările cu tradiții în acest domeniu din Europa, precum Italia, Spania, Franța, dar și în țările din Lumea Nouă: Chile, Noua Zeelandă, Australia, în Africa de Sud, chiar și în Orient. Apariția obiectivelor, aspectul cărora a atins performanțe arhitectural-constructive comparabile cu cele ale clădirilor publice, demonstrează formarea unui nou tip de edificiu, precum și a unui nou tip de întreprindere publică cu funcții sociale evaluate.

În primele două decenii ale secolului al XXI-lea, se relevă caracterul „fizionomic” al vinăriilor contemporane, clasificându-le ca spații și forme volumetrice raționale și totodată expresive, adecvate atât exigențelor funcționale și tehnice, cât și celor estetice și semantice, care se integrează într-o categorie aparte. De asemenea, s-au conturat noi direcții de proiectare a vinăriilor, reflectate în noi principii, materiale și strategii de arhitectură (bioclimatică, ecologică etc.).

Prin urmare, sistemul de concepte, care duce la definiții și explicații ale termenului de arhitectură vitivinicolă, numită și „Arhitectura Vinului”, (fr.: *Architecture du Vin*, engl.: *Wine Architecture*, germ.: *Weinarchitektur* etc.), care se conturează în publicațiile recente ale arhitecților și istoricilor de artă și arhitectură de peste hotare, devine în ultimele decenii globalizator nu numai ca direcții multiple de cercetare, dar și ca denumire atribuită unor forme de patrimoniu, cu caracteristici distincte, care se reflectă în noțiunea de arhitectură vitivinicolă.

În **Concluzii la capitolul 1** sunt arătate consecințele care se impun în urma cercetării. Studiul istoriografic și analiza abordărilor teoretice referitoare la arhitectura cramelor, interpretarea proiectelor de arhitectură au dus la confirmarea ponderii problematicii vizate. În pofida existenței unor surse lingvistice, istorice, arheologice, etnografice în spațiul românesc, mai puține în spațiul geografic al Republicii Moldova, cramele nu au beneficiat până în prezent de un studiu plurivalent, cu evidențierea particularităților arhitecturale. Constituirea evolutivă a arhitecturii cramelor din Republica Moldova reprezintă un subiect cu perspective de cercetare în istoriografia țării noastre.

Capitolul 2, *Etape ale constituirii arhitecturii complexurilor vitivinicole pe teritoriul Republicii Moldova*, include o analiză generală a moștenirii istorice și modelele sale de dezvoltare în diferite etape distincte. Sunt identificate mai multe faze de manifestare a arhitecturii cramelor, dintre care: perioadele antică și medievală sunt caracterizate de o arhitectură vernaculară, iar ulterioară lor – perioada capitalismului incipient – se distinge prin apariția unei arhitecturi cu influențe stilistice, reprezentând implicarea profesionistă. Arhitectura perioadei sovietice a RSSM introduce un nou mod de a percepe arhitectura – prin elemente prefabricate, standardizate, rezultând o arhitectură sterilă, absolvită de orice calități plastice. Începutul secolului al XXI-lea este determinat de dezvoltarea arhitecturii complexurilor vitivinicole conform tendințelor actuale de implementare a inovațiilor sociale și de racordare la fluxul turistic. Arhitectura cramelor perioadelor descrise se deosebește prin caracteristici formale, tehnici de construcție, materiale și tehnologii.

În **paragraful 2.1., *Construcțiile vitivinicole vernaculare în spațiul carpato-danubiano-pontic în perioadele antică și medievală***, este confirmată întemeierea tradiției în edificarea cramelor pe baza deprinderilor și experienței acumulate în arealul respectiv. Reconstituirea construcțiilor vitivinicole în spațiul pruto-nistrean ca parte componentă a arealului este efectuat pe baza unui studiu de analiză comparativă a realităților din alte zone istorice și crearea modelului original prin analogie. Abordarea temei este axată pe cercetările arheologice de pe teritoriul României la Turda (*Potaissa*), Constanța (*Tomis*), Cotești, și fostelor orașe-colonii circumpontice: *Olbia*, *Chersonesos* și Regatului Bosporan (*Tyritake*, *Mirmekion*, *Panticapaeum*, *Patraeum*), care au scos în evidență partea tehnologică a preparării vinului.

Subiectul cramelor medievale din regiunea carpato-danubiană, din motivul că nivelul cunoștințelor legate de materialitatea lor este foarte redus și nu sunt înregistrate vestigii arheologice, este tratat exclusiv pe baze documentare, luând în considerare că începând cu secolul al XV-lea, viticultura apare tot mai frecvent în documentele istorice.

Aspectul general al cramelor și pivnițelor și soluțiile adoptate pentru edificarea lor erau destul de diverse și reproduceau, în linii generale, programele, tehnicile și materialele de construcție întâlnite în arhitectura civilă a epocii. Cramele pentru producerea vinului, ca construcții aparte sau

înălțate deasupra pivnițelor, dat fiind faptul că, în marea lor majoritate, acestea trebuie să fi fost construcții ușoare, ridicate din lemn, nu s-au păstrat. Insuficiența izvoarelor arheologice face dificilă cercetarea lor pe această cale, reconstituirea fiind posibilă printr-o analogie retrospectivă, folosind ca bază cramele păstrate pe teritoriul cercetat din secolele XVIII și XIX și luând în considerare conservatismul formelor acestor construcții funcționale pe parcursul timpului.

Apariția cramelor în spațiul geografic al Republicii Moldova poate fi plasată în timp doar cu aproximație, drept consecință a cerințelor impuse de cultivarea viței-de-vie, reprezentând transpunerea directă în formele necesare producerii vinului. Se poate admite că pe acest teritoriu cramele au existat încă din antichitate, dar o răspândire largă capătă în Evul Mediu, fiind proprietate a latifundiarilor [9, p. 45]. Spre sfârșitul perioadei medievale, spațiul pruto-nistean era determinat de două centre ale viticulturii: Codrii, în prelungirea podgoriilor Hușilor, și Sudul, în regiunea Dunării [33, p. 214]. În multe sate din partea centrală a Republicii Moldova (Ciuciuleni, Bravicea, Onișcani, Onești, Hoginești ș.a.), cramele vernaculare mai puteau fi cercetate în ultimele decenii ale secolului al XX-lea [9, p. 45] și ar fi putut să servească drept mostre ale unei arhitecturi anterioare.

În **paragraful 2.2., *Începutul profesionist al arhitecturii cramelor, secolul al XIX-lea-începutul secolului al XX-lea***, o importanță primordială este acordată cercetării arhitecturii complexurilor de crame în Basarabia, cât și pe teritoriul aferent din partea stângă a râului Nistru (actualmente Republica Moldova), datorită faptului că această etapă de constituire a arhitecturii cramelor este absolut diferită de cea medievală determinată totalmente de arhitectura populară. Începând cu secolul al XIX-lea, nu numai în arhitectura civilă, dar și în cea industrială, precum sunt cramele, pătrunde academismul clasicist, pe parcurs înlocuit cu alte curente arhitecturale cu un conținut eclectic sau modernist. Până atunci arhitectura cramelor s-a constituit ca una vernaculară, departe pentru a putea defini cu adevărat curente arhitecturale și stiluri, ci cel mult – elemente specific regionale. Odată cu ridicarea în număr mare a construcțiilor durabile, din piatră, arhitectura construcțiilor vitivinicole obține noi valențe. Această arhitectură este marcată de contextul politic, social și economic.

Experiența vitivinicolă acumulată a avut un impact semnificativ asupra evoluției construcțiilor ce deservește această ramură. Cramele și pivnițele, devenind mai spațioase, se conformează noilor cerințe de modernizare a procesului tehnologic.

În context cultural se conturează orientarea din ce în ce mai accentuată spre civilizația și cultura europeană. În Basarabia are loc o mutație radicală de percepție valorică, arhitecturile occidentale reprezentând un import rapid. Acest transfer cultural a fost facilitat de faptul că proprietarii de moșii autohtoni aveau studii făcute peste hotare sau întrețineau legături economice în afara guberniei, astfel fiind admiratori ai arhitecturii și agrotehnicii europene. O altă cauză a fost

prezența noilor proprietari de moșii de origine străină stabiliți în Basarabia, cu o viziune fixă în ceea ce constă imaginea de ansamblu a conacului, cât și a construcțiilor gospodărești din cadrul lui, care coincidea cu arhitectura de factură clasicistă, romantică sau cu combinații eclecticice. Constituirea stilurilor arhitecturale europene în regiune s-a desfășurat și sub influența activității arhitecților străini, stabiliți temporar sau definitiv în Basarabia, sau proiectelor-tip elaborate la Sankt Petersburg și acomodate la condițiile existente.

În **paragraful 2.3., *Standardizarea și tipizarea arhitecturii complexurilor vitivinicole în perioada sovietică***, este elucidată arhitectura industrială constituită ca rezultat al imlementării economiei centralizat-planificate și industrializării pe scară largă a construcțiilor. Intrarea în această fază a impus îndeplinirea principalelor sarcini din industria vinicolă bazate pe dezvoltarea intensivă a întreprinderilor de vinificație existente și crearea de noi fabrici de vinificație primară, cu introducerea metodei de producție în flux pentru a atinge un nivel înalt de exploatare a fondurilor de producție.

Drept consecință a industrializării tehnicii de construcție, cu accente asupra standardizării și tipizării, asupra prefabricării și a producției de masă a elementelor structurale, are loc schimbarea modului în care arhitectura este proiectată. În perioada de după anii '50 ai secolului al XX-lea, rolul principal în proiectarea obiectivelor industriale trece treptat de la arhitect la inginer, iar cel mai important criteriu de evaluare a calității proiectului devine eficiența economică. Principalele direcții au fost conturate la „Întrunirea unională a constructorilor, arhitecților și lucrătorilor din industria materialelor de construcție, din industria de mașini pentru construcții, din organizațiile de proiectare și cercetare” din 7 decembrie 1954 [29].

Moștenirea perioadei socialiste este ilustrată, poate cel mai bine, printr-o simplă analiză vizuală a structurii și a peisajului în care sunt înscrise clădirile industriale. Forma construcției este riguroasă, constrânsă de particularitățile sistemului tehnic, de structură, material, de funcția sistemului, tehnologie și mod de funcționare. Arhitectura este concepută printr-un element nou: modulul prefabricat, care și-a dobândit și păstrat în timp un prestigiu legat de utilitatea materială imediată, dublat de avantajele clare pe care le aduce în ceea ce privește fabricarea, transportul și asamblarea.

Din punct de vedere economic, arhitectura „democratizată” (ieftină, utilă, funcțională) încurajează, într-o primă fază, prin facilitățile practice oferite, creșterea eficienței întreprinderilor, dar din punct de vedere arhitectural, construite după proiecte-tip, durata lor de folosință putea fi extinsă la nesfârșit, ce ducea la pierderea identității complexurilor și edificiilor industriale.

Caracteristică pentru compoziția arhitecturală a întreprinderilor din industria vinului devine absența aproape totală a porțiunilor ridicate – dominante verticale, și dezvoltarea prioritară

orizontală a formei. În calitate de elemente verticale, care organizau compoziția arhitecturală din perioadele anterioare, erau folosite construcții ingineresti (turnuri de apă), inclusiv din infrastructura energetică (coșuri de fum), precum și unități etajate pentru distilare. În legătură cu schimbarea managementului și conectarea producerii la rețelele localităților, aceste construcții și-au pierdut scopul lor inițial.

Practica, răspândită pe scară largă, de a construi complexurile din clădiri industriale cu un singur etaj, renunțând la o siluetă activă, a demonstrat dezavantaje semnificative – corpurile cu o înălțime mică erau amplasate la marginea teritoriului cu garduri surde, care nu permiteau percepția lor și afectau în mod negativ calitatea obiectului arhitectural în general.

În **paragraful 2.4., *Racordarea funcțională a complexurilor vitivinicole la fluxul turistic la începutul secolului al XXI-lea***, sunt identificate premisele care duc spre schimbarea atitudinii față de întreprinderile de vinificație și determinarea direcțiilor de dezvoltare ale acestora.

Ultimul deceniu al secolului al XX-lea se caracterizează printr-un proces de dezindustrializare, care a lăsat în urmă o mulțime de întreprinderi vinicole abandonate, ce se află într-o continuă degradare și devalorificare. Situația se explică prin începutul unei perioade de criză în sectorul vitivinicol în anii 1986–2001 și instituirea embargoului din partea Federației Ruse în 2006. Însă anume situațiile critice suportate au condus la modificări majore în structura întreprinderii vitivinicole, începând un moment de ruptură în care se dezvoltă o nouă viziune inevitabil legată de reorientarea și diversificarea exportului și investirea din ce în ce a mai multor mijloace în *branding*-ul și promovarea vinurilor originare.

Această trecere se resimte odată cu apariția primelor exemple din industria vinicolă, marcate de desfășurarea inițiativelor din partea statului și a unor proprietari ai întreprinderilor private. O influență pozitivă asupra stopării declinului în ramura vitivinicolă a țării noastre au avut hotărârile Guvernului Republicii Moldova din 2002, prin aprobarea „Programului de restabilire și dezvoltare a viticulturii și vinificației în anii 2002–2010” [10], și din 2004, prin aprobarea Programului de dezvoltare a complexului „Combinatul de Vinuri „Cricova” – S.A.” în anii 2004–2013 [11] și a Programului Național în domeniul turismului Drumul Vinului în Moldova [12].

În tendința de a crea noi oportunități de promovare a producției vitivinicole autohtone, Guvernul Republicii Moldova propune în anul 2005 conceperea „Orașului Vinului” ca un centru complex de nivel european de activitate antreprenorială, turism, demonstrare a realizărilor, de organizare a concursurilor naționale și internaționale ale vinului și a diferitor manifestări, inclusiv sărbători naționale, în special, a „Zilei Naționale a Vinului”[17].

Primul deceniu al secolului al XXI-lea este caracterizat prin inițiere de proiecte de remodelare a întreprinderilor vitivinicole cu integrare în circuitul turistic, care devine o sursă de dezvoltare [8,

p. 84-87]. Complexul vitivinicol tinde să se înscrie într-o logică a cererii pieței, plasând consumatorul în centrul procesului de producție și distribuție. În consecință, întreprinderile de vinificație, care secole la rând au fost doar mostre ale arhitecturii industriale, devin în ultimul timp obiective ale industriei turistice, asupra cărora se îndreaptă tot mai mult atenția agențiilor ce organizează excursii, odihnă și destindere. Amplasarea dezvoltării turismului vitivinicol duce la modificări ale structurii complexului vitivinicol, prin includerea vinotecilor, sălilor de degustare, spațiilor de primire și cazare, restaurantelor, magazinelor specializate, centrelor SPA, zonelor de agrement etc., astfel, amplificând funcțiile acestuia.

În **Concluzii la capitolul 2** este consemnat specificul construcțiilor vitivinicole pe teritoriul Republicii Moldova marcat de schimbările esențiale în plan politico-social, economic și artistic. Definitivarea procesului, în baza materialelor documentare istorice, geografice, etnografice, etnologice, arheologice, utilizând analiza comparativă a realităților din alte zone învecinate și printr-o analiză critică a trăsăturilor arhitectural-artistice relevante, a permis conturarea etapelor de evoluție și a factorilor generatori ai arhitecturii complexurilor vitivinicole.

Capitolul 3, Arhitectura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova în contextul mediului ambiental. Studii de caz, este o parte importantă a lucrării ce cuprinde caracterizarea obiectelor arhitecturale care au o istorie îndelungată și remarcabilă, rămânând parte componentă a complexurilor vitivinicole moderne din Republica Moldova la etapa actuală. Sunt aduse detalii specifice care pun în valoare unicitatea fiecărui obiect arhitectural integrat în mediul ambiental. Drept exemplu al unui peisaj neordinar servesc terasele cu pereți de sprijin din piatră de la Camenca din prima jumătate a secolului al XIX-lea, una din interesante realizări de acest gen în Europa. Mărturie a unui impresionant edificiu înscris în pantă abruptă, relevant prin calitățile arhitecturale, constructive și tehnologice de la începutul secolului al XX-lea, este crama de la Bulboaca. Distinctive prin dimensiunile grandioase și extrem de expresive prin aspectul bizar și inedit al cadrului natural, sunt galeriile subterane din zona de centru a Republicii Moldova, rămase după excavarea pietrei de calcar și valorificate în industria vinicolă începând cu mijlocul secolului al XX-lea, fiind printre primele spații industriale deschise publicului.

Studiile de caz prezentate au rolul de a determina autenticitatea istorică și arhitecturală a clădirilor, spațiilor subterane și peisajelor amenajate arhitectural, adecvate statutului de monument și de mărturie istorică, încadrate în complexurile vitivinicole moderne.

În **paragraful 3.1., Terasele de la Camenca**, este descrisă una dintre primele plantații de viță-de-vie cu caracter industrial de pe teritoriul actual al Republicii Moldova. Întemeierea teraselor la începutul secolului al XIX-lea se datorează inițiativei feldmareșalului armatei ruse P. H. Wittgenstein, descendent al vechii familii germane Sayn-Wittgenstein-Berleburg, care a creat o

plantație viticolă model, reușind să o includă în ansamblul conacului împreună cu crama, pivnițele și anexele. Inițierea lucrărilor de plantare prezintă o dovadă că au fost prevăzute efectele estetice legate de valorificarea împrejurimilor. Povârnișul abrupt din apropierea conacului, caracterizat printr-un peisaj tipic de toltre, a devenit mai expresiv prin sistemul de terasare în trepte, cu amenajarea versantului sudic prin introducerea elementelor arhitecturale: ziduri de sprijin din piatră, foișoare (cabane) și fântâni, într-o compoziție armonioasă cu relieful, determinând integralitatea peisajului și demonstrând o soluție arhitectonică unică. Totodată, terasele au contribuit la o mai bună protejare a resurselor solului, reducând efectele eroziunii, iar ca rezultat a fost asigurată conservarea peisajelor tradiționale a localității Camenca.

Evidențiind interesul public față de terase, datorită valorilor istorice, peisagistice și arhitecturale ale acestora, sunt înaintate recomandări de a le reabilita prin redresarea sistemului tradițional de folosire a podgoriei cu intensitate scăzută, caracterizată prin munca manuală. Modul tradițional al viticulturii pe acest segment al fostului conac trebuie accentuat prin valorificarea în limitele parametrilor actuali cu menținerea caracterului lor istoric.

În **paragraful 3.2., Crama de la Bulboaca**, sunt evidențiate particularitățile întreprinderii de vinificație din faza capitalismului incipient, bazată pe tehnologii industriale de producere a vinurilor, care își menține un avantaj clar comparativ cu alte întreprinderi pe o perioadă îndelungată.

Crama de la Bulboaca s-a înscris în istoria vinificației autohtone ca una dintre cele mai impunătoare întreprinderi vinicole din Basarabia grație proprietarului său – Constantin Mimi, care s-a evidențiat nu numai ca activist pe tărâm obștesc, fiind președinte al Upravei Zemstvei din județul Bender, iar ulterior – al Zemstvei Guberniale, dar și ca promotor al unei viticulturi moderne în Basarabia. Constantin Mimi era la curent cu noile descoperiri în domeniul enologic, iar, ca urmare, aceste realizări tehnologice de ultimă oră au fost introduse la vinăria abia construită, astfel asigurându-se un ciclu tehnologic performant ce se încheia cu obținerea unor vinuri fine [6, p. 236]

Întreprinderea reprezintă modelul progresist al cramelor din Europa de la sfârșitul secolului XIX–începutul secolului al XX-lea. Construcția are tangențe cu structura cramelor *châteaux*-urilor din Franța, cu niveluri suprapuse, care permit un flux tehnologic gravitațional (fr.: „*cuviers bien disposés*”) [26], ce se explică prin faptul cercetării de către proprietarul moșiei a arhitecturii cramelor franceze și întreținerea relațiilor cu personalități marcante din domeniul vitivinicol din această țară.

Clădirea a fost proiectată cu trei niveluri, fiind una din cele mai mari fabrici de vinuri din Basarabia de la începutul secolului al XX-lea, la realizarea căreia s-a utilizat betonul armat – soluție inovatoare la acea perioadă. Crama combina rațiunea utilitară cu estetica și retorica formelor.

Avantajele ei au fost evidențiate în studiul realizat în 1915 sub redacția și egida baronului A. F. Stuart, care era și președinte al Comitetului Vitivinicol din Basarabia [28, p. 379-383].

În perioada interbelică, crama a fost apreciată de Ministerul Agriculturii și Domeniilor din România, servind la studiul întreprins de Serviciul Arhitecturii din acest minister [2], fiind considerată în perioada dată drept o cramă-model cu caracter demonstrativ, pentru a arăta în practică rezultatele implementării tehnologiilor progresiste.

Păstrat până în zilele noastre, acest edificiu este și un exemplu de pătrundere a stilurilor arhitecturale în arhitectura industrială din Basarabia.

În **paragraful 3.3., *Galeriile subterane ale complexurilor vitivinicole din zona de centru a Republicii Moldova***, sunt expuse trăsăturile specifice ale arhitecturii complexurilor vitivinicole din zona de centru a Republicii Moldova, inserate în galeriile subterane rămase după excavarea pietrei de calcar. Plecând de la opțiunea utilizării condițiilor favorabile din aceste galerii pentru depozitarea vinurilor, s-a ajuns la un tip nou de obiectiv arhitectural cu valoare de necontestat.

Complexurile spațiale de dimensiuni enorme Cricova și Mileștii Mici, organizate în „orașe subterane”; pivnițele din galeriile subterane din Brănești, de proporții mai mici, cu o vădită simplitate a abordării subteranului; galeriile subterane din comuna Ciorescu, necunoscute publicului larg, utilizate în domeniul vinificației spre sfârșitul secolului al XX-lea, dar oferind posibilitatea de a cunoaște mediul subteran creat manual, păstrat în mina de exploatare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, constituie dovezi ale patrimoniului vitivinicol variat.

Examinarea galeriilor permite a găsi un sens mai mult decât cel functional în spațiul situat în subteran. Conștientizarea volumului, substanței și naturii materialității lor, precum și percepția ca spații, unde relația omului cu natura obișnuită, cunoscută lui, este minimală, schimbă atitudinea față de galerii, relevând nu doar maniera inginerescă, siguranța în exploatare, dar și valențele artistice. Aspectul lor inițial, generat de mașinile și utilajul tehnic folosit pentru excavare, ulterior fiind parțial modificat pentru a aduce în concordanță spațiile cu necesitățile activităților desfășurate de complexurile vitivinicole, creează un peisaj industrial, determinat de activitatea de extracție a pietrei de calcar și formează astăzi complexuri istorice, coerente și identitare.

În ***Concluzii la capitolul 3*** sunt reliefate valorile obiectelor selectate primate ca o capacitate de a regenera mediul natural sau construit, fiind în stare de a produce o schimbare eficientă și durabilă în teritoriu, devenind astfel relevante nu numai pentru câmpul arhitecturii vitivinicole, dar și pentru arhitectura autohtonă în general. Cazurile selectate au dus mai departe teoria și practica vizând constituirea identității arhitecturale a complexurilor vitivinicole, actualizând perspectiva și introducând direcții noi de proiectare și metode de execuție, dar menținându-se, în același timp, în interiorul paradigmei.

Din acest punct de vedere, un rol important îl prezintă cazurile în care anumite valori evidente privind istoria domeniului vitivinicol, spectaculozitatea sau originalitatea, încorporate într-un obiect de arhitectură, modelează complexul vitivinicol modern.

Capitolul 4, *Identitatea arhitecturală a complexurilor vitivinicole autohtone*, este concentrat pe evidențierea schimbărilor care au loc sub influența inovațiilor sociale și care conformează structura complexului, făcându-l să se extindă, încadrând funcții publice. Printre inovațiile sociale care contribuie la apariția funcțiilor suplimentare la întreprinderile de vinificație este menționată deschiderea către fluxul de vizitatori publici. Evoluția acestei direcții deschide oportunități pentru apariția unei arhitecturi expresive a întreprinderilor și posibile variante de concepere creativă a aspectului lor. O serie de spații se raportează la cerințele vizitatorilor, reconfigurând astfel contextul istoric. Totodată, se impune și păstrarea unor clădiri istorice cu valoare arhitecturală în vederea muzealizării sau conversiei lor.

În **paragraful 4.1., *Crama la joncțiunea dintre exigențele tehnologice și arhitectură***, sunt cercetate geneza și evoluția cramei ca o succesiune de imagini grupate pe perioade conform unei analize diacronice și sincronice, cu dezvoltarea procesului tehnologic. O atenție semnificativă se acordă cramelor etajate cu încadrare în relief, reprezentate de un volum unitar constituit din mai multe componente ale complexului atât de bază, integrând procesul tehnologic, cât și adiționale (enumerare în § 2.4.). Cramele etajate sau suprapuse sunt cunoscute ca crame gravitaționale, utilizate deja în secolul al XIX-lea [26], care în contextul actual de suplimentare cu funcții publice reprezintă o metamorfoză a complexului de vinificație. Această transformare este ilustrată în arhitectura contemporană printr-o serie de vinării, structura cărora este alcătuită din două, trei sau mai multe niveluri.

Exigența față de procesul de producere a vinurilor (renunțarea la operațiile de pompare în vederea protejării mustului în crama gravitațională) și atenția la depozitarea lor în timpul învechirii (menținerea temperaturilor constante optime și a umidității necesare pentru obținerea vinurilor rafinate prin integrarea în subteran) stabilește relația dintre tehnologie și arhitectură prin edificarea unei crame etajate cu încadrare în relief.

Cramele construite pe relief au devenit în prezent cele mai des utilizate în ramura vinicolă, în pofida dificultăților proiectării pe pantă și construcția lor ulterioară. Un aspect important îl reprezintă schema de sistematizare spațială a clădirilor și amplasarea acestora în raport cu nivelul solului. Cercetarea soluțiilor existente evidențiază două tipuri de astfel de scheme: primul presupune edificarea unei clădiri la sol cu utilizarea spațiului subteran, al doilea – integrarea parțială sau totală a clădirii în relief. Prin amplasarea clădirii pe pantă este determinată trecerea de la un proiect-tip la unul individualizat conform unui anumit loc de așezare a acesteia, obținând pe lângă

avantajele tehnologice și o diversitate arhitecturală datorită caracteristicilor terenului. Relieful neuniform poate fi o sursă de inspirație care duce la crearea unei arhitecturi relevante. În același timp, amplasamentul reușit al clădirii, luând în considerare caracteristicile zonei, va face, la rândul său, situl unic.

Concomitent se produce și implementarea soluțiilor inovatoare: panouri solare termovoltaiice și fotovoltaice, sisteme moderne de epurare forțată a aerului și efluenților, materiale și produse ecologice de construcție și decorare, acoperișuri verzi cu strat vegetal, ecopivnițe etc., care în comun cu structura obținută, definesc identitatea arhitecturală a cramei moderne.

În **paragraful 4.2., *Arhitectura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova în raport cu practica mondială***, este identificat noul aspect arhitectural al complexurilor vitivinicole autohtone, care începe a se contura în doar ultimele două decenii sub influența inovațiilor sociale. Convergența domeniului arhitectural cu cel public reconfigurează accepțiunea de compoziție ambientală, care în practica tradițională nu s-a utilizat până nu demult. În perioada actuală, spațiul arhitectural devine un domeniu complex, supus unor atitudini conceptuale eclecticice, iar schimbările iminente, observate în mai multe crame, declanșează un proces de transgresiune a diferitor zone organizate pentru vizitare, acesta reprezentând un fenomen global.

Racordarea la fluxul vizitatorilor devine un *perpetuum mobile* pentru vinăriile moderne. În acest context, nu este surprinzător faptul că tot mai mulți arhitecți adoptă și folosesc conceptul, în care poziția centrală este acordată vizitatorului. Toate schimbările care se desfășoară au loc datorită subordonării arhitecturii complexului vitivinicol acestui concept ce are o exemplificare extinsă.

Introducerea componentei emoționale în mediul construit sau, altfel spus, stabilirea legăturii dintre ambient și afect este o teorie transpusă în practică în ultimul timp. Ideile scenografice au actualitate în construirea viziunii moderne a complexului vitivinicol atât a interiorului (săli de degustare, săli de restaurant, spații muzeistice etc.), cât și a exteriorului (curte interioară, fațade). Designul de scenă a suferit unele schimbări, trecând printr-un proces integrator în arhitectura complexului. În prezent, se apropie tot mai mult pentru a deveni punct de referință, reper al unei dinamizări a spațiilor destinate publicului.

Conversia spațiilor industriale, fiind un subiect internațional, a oferit rezultate pozitive demonstrând o modalitate eficientă de regenerare în cazul cramei de la Bulboaca. Readaptarea din punct de vedere arhitectural al clădirilor istorice este importantă din punct de vedere al menținerii construcțiilor tradiționale cu scop informativ și educativ, înzestrând complexul cu o atractivitate deosebită. Pe lângă soluționarea cerințelor curente în proiectarea complexurilor vitivinicole noi, conversia implică și aspecte care țin de importanța edificiilor ca monumente de istorie și arhitectură.

Conceptul integrării în relief implică înțelegerea și abordarea spațiului ambiental al complexului care creează, de la bun început, premise de personalizare ce pot fi urmate și puse în valoare de către arhitect, printr-o serie de acțiuni premergătoare procesului propriu-zis de amenajare-ambientare.

În **paragraful 4.3., *Politica managerială de deschidere a complexurilor vitivinicole către publicul vizitator***, sunt prezentate oportunitățile pe care le oferă complexurilor autohtone noua modernitate. Fiind identificate în paragraful anterior, se face referire particularizată la vinăriile care au demonstrat flexibilitate și adaptabilitate la evoluția dinamică a domeniului.

Valorificarea patrimoniului industrial existent prin conversie, integrarea specificului tradițional și utilizarea potențialului de încadrare a complexurilor vitivinicole în mediul ambiental sunt oportunități luate în considerare în contextul promovării turismului vitivinicol, care reprezintă un factor stimulator major în politica managerială.

Un exemplu indispensabil în vederea realizării conversiei este proiectul restructurării întreprinderii de vinificație de la Bulboaca, care a avut la bază ideea de creare a unui complex modern, cu încercarea de a menține accentul pe clădirea industrială de la începutul secolului al XX-lea. Proiectul de refunctionalizare a fostei crame și transformare într-un complex turistic a vinăriei a fost efectuat de designerul italian Arnaldo Tranti, implementând conversii funcționale atât ale interiorului cramei, cât și a curții interioare a complexului, executate pe parcursul anilor 2012–2019.

Exemple ale promovării unui tradiționalism în arhitectura complexurilor vitivinicole autohtone sunt Chateau Purcari (arhitect Mihai Eremciuc, 2003–2004) și Chateau Vartely (arhitect Leonid Dumitrașcu, 2006–2007). În pofida denumirii de *château*, complexurile remarcate se disting prin tradiționalismul local al arhitecturii utilizate, iar identificarea lor prin noțiunea *château* (fr.: *château viticole*), scoate în evidență caracterul teritoriului deținut, unde un singur proprietar înfăptuiește întreg ciclul de producere a vinului – de la cultivarea strugurilor până la îmbuteliere – acesta având o istorie milenară.

Proiectul Vinăriei Poiana, realizat de arhitectul Vasile Stratu în anii 2012–2014, reprezintă, cu certitudine, un pas înainte (pentru vinăriile autohtone) în ceea ce privește relația cramei cu peisajul, fiind o aliniere la tendințele inovative mondiale în „arhitectura vinului”. Ideea inițială a fost de a dezvolta un concept de cramă care să se integreze cât mai armonios posibil în peisaj și să aibă contact cu podgoria.

În **paragraful 4.4., *Prognosticul modelului optim al arhitecturii complexurilor vitivinicole***, în urma cercetării practicii mondiale și naționale, este conturat modelul complexului care însumează trăsături definitorii ce îi determină identitatea arhitectural-artistică. Suplimentarea cu funcții sociale duce în mod inevitabil la modificări, în primul rând, în structura funcțională și spațială prin apariția

restaurantelor, hotelurilor, muzeelor, centrelor SPA, astfel adăugându-i complexului funcțiile de primire și cazare a turiștilor, de alimentare, de agrement etc. Totodată, tendințele actuale impun direcția dezvoltării unei arhitecturi expresive pentru a mări atractivitatea întreprinderilor vitivinicole care suferă în general de o sărăcie a concepției originale ce se datorează arhitecturii „sterile” în perioada sovietică. Arhitectura noilor crame trebuie să fie o dovadă a modernizării scenei vinurilor. Spre deosebire de cramele existente, cu procesul tehnologic organizat într-un nivel, tendință reformatoare este structurarea lor în două sau mai multe niveluri, fiind aplicată varianta cramei gravitaționale. Aceasta, fiind o soluționare tehnică, mărește totodată și expresivitatea clădirii.

Având în vedere diversitatea și specificitatea diferitelor clădiri ale complexului vitivinicol, trebuie luate măsuri pentru a păstra imaginea de ansamblu. Soluționarea raporturilor dintre vechi și nou ridică problema includerii reușite a unor construcții cu funcții noi în cadrul complexului și reconstrucției celor existente. În cazul restaurării obiectelor – monumente ale arhitecturii, este necesară o restaurare adecvată în conformitate cu rigorile în domeniu. Este ilustrativă crearea imaginii complexului prin conversii funcționale, cu condiția ca noile utilizări să fie compatibile cu clădirile existente, dar și să păstreze imaginea unor perioade istorice. Realizarea imitărilor stilurilor istorice prin decorații specifice: ancadramente, cornișe, brâuri, colonete, pilaștri poate fi justificată în cazul folosirii clădirilor vechi, fațadele cărora sunt porțiuni de trecere spre clădirile noi. Volumetria va fi de natură de a determina împreună cu clădirile adiacente un ansamblu coerent și unitar. Fațadele spre spațiile curții interioare ar putea avea un aspect scenografic.

Pentru complexurile vitivinicole noi sau în cazul extinderii celor existente se va avea în vedere încadrarea în peisajul înconjurător (sit) – desfășurarea lucrărilor de terasament și sistematizare verticală de natură să creeze amenajări impresionante, luând în considerare că singur procesul tehnologic și de depozitare favorizează dezvoltarea în pantă. În cazul amplasării vinăriilor în cadrul localității, conformarea clădirilor va fi determinată de contextul generat de cadrul construit adiacent. Va trebui evitată executarea construcțiilor care, prin conformare, volumetrie și aspect exterior, intră în contradicție cu aspectul general al zonei și depreciază valorile general acceptate ale urbanismului și arhitecturii. În cazul amplasării vinăriilor la distanță, aspectul acestora va putea fi soluționat luând în considerație atât vectorul modern al dezvoltării arhitecturii, cât și orientarea spre tradițional.

În *Concluzii la capitolul 4* sunt expuse caracteristicile constitutive ale posibilităților actuale de transformare în domeniului arhitecturii complexurilor vitivinicole, condiționând direcții noi de formare și nuanțare a limbajului arhitectural și vizând, totodată, schimbarea conceptului de complex vitivinicol la nivel local.

Drept consecință a schimbărilor ce se desfășoară în domeniul industriei vinificației, conjugate cu mobilitatea vizitatorilor, se produce o revizuire structurală a imaginii de ansamblu a complexurilor vitivinicole autohtone bazate pe o serie de principii specifice: de integrare a funcțiilor nonproducție, de organizare a zonării spațiului public multifuncțional, de continuitate prin clădirile cu valoare arhitecturală rămase pe teritoriul acestuia, de prioritate a mediului ambiental, de diversitate arhitecturală.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Studiul actual al arhitecturii complexurilor vitivinicole din Republica Moldova a fost determinat de conturarea unei noi direcții de orientare a dezvoltării complexurilor vitivinicole moderne. În urma cercetării realizate s-au tras următoarele concluzii:

1. Conceptul arhitecturii vitivinicole este un domeniu nou de cercetare apărut în ultimul timp la nivel mondial și național, fapt care este confirmat în teză ca rezultat al depistării multiplelor concepte care au influențat arhitectura întreprinderilor vitivinicole moderne, ce au contribuit la distanțarea lor de arhitectura pur industrială, scoțând în evidență preocupările teoretice și practica de proiectare, care se suprapun în diverse măsuri cu fenomenul actual al dezvoltării arhitecturii complexurilor vitivinicole [4, p. 132-134; 9; 12]*.

2. În cercetarea evoluării arhitecturii complexurilor vitivinicole de pe teritoriul actual al Republicii Moldova s-a constatat generalizarea identității arhitecturale a întreprinderilor vitivinicole sub influența factorilor contextuali (oportunități economice și tehnice, presiuni politice, tendințe culturale, inovații sociale), fiind identificate următoarele etape de constituire a arhitecturii vitivinicole:

- a) până în secolul al XIX-lea – existența unei arhitecturi vernaculare a construcțiilor vitivinicole, constituind o adaptare la materialele și procedeele tehnice locale, fiind caracterizate printr-o arhitectură de mare simplitate, demonstrând unitate structural-constructivă cu clădirile de locuit și construcțiile economice din cadrul gospodăriei [5, 15, 19, 20, 21, 28];
- b) secolul al XIX-lea–începutul secolului al XX-lea – influența arhitecturii profesionale și apariția noilor crame cu aspectul determinat de orientările stilistice în vogă, deseori într-o soluție comună cu cea a conacului. În această perioadă se observă preocuparea în mod special pentru expresia estetică a arhitecturii clădirilor din componența complexurilor vitivinicole. Valorile au migrat spre amplificarea esteticului prin implicarea ornamentului, având la origine arhitectura reședinței nobiliare [2; 3, p. 142-143];

* În compartimentul dat referințele indică numărul de ordine al publicației autorului din *Lista publicațiilor la tema tezei de doctor*, p. 25-27.

- c) jumătatea a II-a a secolului al XX-lea – apariția noilor particularități în dezvoltarea arhitectural-spațială a complexurilor legate de instaurarea „socialismului de stat” și impunerea unui sistem centralizat de planificare a economiei cu consolidarea fabricilor de vin, utilizarea prefabricatelor la edificarea construcțiilor și aplicarea soluțiilor tehnice standardizate în baza proiectelor-model (tip). În soluționările arhitecturale au fost determinate un șir de trăsături negative, printre care plastica simplistă a fațadelor agravată de utilizarea materialelor de finisare ieftine și abordarea fragmentară a aspectului clădirilor fără a lua în considerare percepția generală, cât și neglijarea amenajărilor teritoriale [4, p. 131-132];
- d) începutul secolului al XXI-lea – dezvoltarea arhitecturii complexurilor vitivinicole conform tendințelor actuale de introducere a inovațiilor sociale și racordarea la fluxul turistic. Reieșind din noile condiții, apar elemente esențiale arhitecturale și peisajere, care constituie complexul vitivinicol caracteristic Republicii Moldova: teritoriul vinifer cu modificarea lui prin procedee arhitecturale, baza de producere (crama), depozitul pentru stocarea vinurilor (pivnițe, cave, complexuri de ordinul „orașelor subterane”), sala de degustare cu includerea vinurilor produse, magazinul specializat de vinuri, restaurantul, hotelul și zona de agrement cu un larg spectru de distracții sau existența unui agrement adițional [1, 7, 8].

3. Ca rezultat al evaluării arhitecturii complexurilor vitivinicole de la începutul secolului al XXI-lea, au fost determinate principiile specifice de constituire a imaginii complexului vitivinicol modern: de integrare a funcțiilor nonproducție, de organizare a zonării spațiului public multifuncțional, de continuitate prin clădirile cu valoare arhitecturală rămase pe teritoriul acestuia, de prioritate a mediului ambiental, de diversitate arhitecturală [24].

4. Perioada actuală se evidențiază prin reconstrucția spațială a complexurilor existente (Château Mimi și Château Purcari) sau proiectarea noilor complexuri (Château Vartely și Vinăria Poiana) ce demonstrează conformarea structurii spațiale și funcționale modelului optim impus de promovarea turismului vitivinicol [1, 7, 23].

5. Se impune identificarea perspectivelor favorabile din cadrul complexurilor vitivinicole (existența unor factori care măresc atractivitatea: clădiri istorice cu valoare arhitecturală, peisaj arhitecturalizat, încadrare în galerii subterane de proporții impunătoare, instalații tehnice etc.) și promovarea lor [1, 10, 6, 11].

6. În cazul valorificării contextului existent și a spațiilor libere de construcții, din punct de vedere funcțional și estetic, se distinge necesitatea soluționării raporturilor dintre vechi și nou prin păstrarea clădirilor istorice cu includerea reușită a unor construcții noi [1, p. 140].

7. Aplicarea conversiei patrimoniului industrial ține de transformările care implică în special reconsiderări ale monumentului și relațiilor complexe dintre spațiu și vizitator dictate de schimbări

ale climatului socioeconomic (clădirea devine nerentabilă, iar inovațiile sociale sugerează schimbarea funcției spațiului dat) [1, p. 139; 17].

8. Acordarea unei atenții deosebite amenajărilor teritoriale și integrării în sit care deschid oportunități în apariția arhitecturii moderne expresive a întreprinderilor vitivinicole [9, p. 65; 23].

9. Studiul conceptelor actuale de transformare a complexului vitivinicol modern poate fi garantul implementării reușite a unor procese de înnoire. Totodată, are o miză contemporană acută acum, când forța globalizării își impune deseori propriile opțiuni insuficient diferențiate unui loc [13, 22, 25, 26].

10. Situația actuală îndeamnă la rediscutarea statutului arhitecturii/designului și al arhitectului/designerului în proiectarea vinăriilor, semnificației complexe pe care arhitectura/designul și obiectul de arhitectură/design le au în promovarea imaginii întreprinderii.

Recomandări. Identificarea posibilităților de transformare actuală a arhitecturii complexurilor vitivinicole oferă direcții de dezvoltare a strategiilor arhitecturale eficiente privind dezvoltarea durabilă a acestora conturate în recomandările proiectării de arhitectură cum ar fi:

1. Strategiile care derivă de la amplasamentul complexului vitivinicol existent vor căuta cel mai bun răspuns pentru locul respectiv, fiind definite de raportul vechi–nou, implementarea conversiei, exprimarea caracterului tradițional. Exigența față de menținerea exterioarelor și interioarelor în spiritul culturii naționale va fi suplinită de introducerea unor construcții noi care nu contravin arhitecturii locului (orientate spre context, reflexive). Rezultatele cercetării complexurilor vitivinicole (drept exemplu servesc întreprinderile care s-au conformat cerințelor actuale: Cricova, Mileștii Mici, Brănești, Purcari, Chateau Vartely, Bulboaca ș.a.) vor putea fi utilizate la modelarea cadrului optim al amenajării unor întreprinderi similare. Strategia de arhitectură bazată pe un concept definit de organizarea spațială a complexurilor vitivinicole noi va deriva din tendința spre inovare în domeniul formelor (drept exemplu servește Vinăria Poiana).

2. Necesitatea luării unor măsuri de protejare a cramelor – monumente de istorie și arhitectură – se înscrie în recomandările de includere în Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat a cramei de la Cuhureștii de Sus și de valorificare a cramelelor de la Corjeuți și Camenca, incluse în Registru, dar găsindu-se în stare de degradare, și a cramei de la Cuhureștii de Sus prin acțiuni de restaurare, refuncționalizare și exploatare turistică atât la nivel național, cât și internațional, cu integrare în desfășurarea evenimentelor culturale pentru a crește vizibilitatea zonei și pentru regenerarea economică a acesteia [16].

3. În domeniul didactic, contribuția poate fi concretizată în activitatea de predare a materialului studenților facultăților de profil ale instituțiilor de învățământ universitar la disciplinele Proiectarea de arhitectură, Istoria arhitecturii Moldovei și Tipologia clădirilor.

BIBLIOGRAFIE

În limba română:

1. Anghel Gh., Botez C., Ungureanu Gh. *Cronica Cotnarilor*. București: Editura Științifică, 1971. 422 p.
2. ANRM. Fond 88, inv. 2, d. 270, f. 41.
3. Bernaz D. *Tratat de viticultură*. Huși: Atelierele grafice Zanet Corlăteanu, 1937. 358 p.
4. Butură V. *Etnografia poporului român*. Cluj-Napoca: Dacia, 1978. 465 p.
5. Cătinaș A., Bărbulescu M. Cella vinaria de la Potaissa. În: *ActaMN*, vol. XVI, 1979, p. 101-126.
6. Ciobanu C. Gh., Ursu M. Constantin Mimi – militant activ pentru dezvoltarea economică a Basarabiei, promotor al unei viticulturi moderne. În: *Buletin Științific. Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, 2007, vol. 6 (19), p. 208-242.
7. Dame F. *Încercare de terminologie poporană*. București, 1901, p. 79-82.
8. Darii T., Sverdlic V. Concepte și modele ale traseelor turistice vinicole. În: *Meridian Ingineresc*, 2010, nr. 2, p. 84-87.
9. Demcenco N. Monumentele activității de muncă și ale tehnicii. În: *Monumente de istorie și cultură din Republica Moldova*. Chișinău: Știința, 1994, p. 43-61.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1313 din 07.10.2002. Cu privire la aprobarea Programului de restabilire și dezvoltare a viticulturii și vinificației în anii 2002-2020. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 17.02.2002, nr. 142.
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 513 din 18 mai 2004. Cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a complexului „Combinatul de Vinuri „Cricova” - S.A.” în anii 2004-2013. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 28.05.2004, nr. 083.
12. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 554 din 24.05.2004. Cu privire la aprobarea Programului Național în domeniul turismului Drumul Vinului în Moldova. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 04.06.2004, nr. 88, 90.
13. Ionescu de la Brad I. *Agricultura română din județul Putna*, București: Imprimeria Statului, 1869. 568 p.
14. Martin T. *Viticultura*. București: Editura Agro-Silvica, 1968. 586 p.
15. Mironescu N. Al. Cu privire la istoricul viticulturii românești. „Țara vinului” sau „Podgoria Alba Iulia”. În: *Apulum*, 1969, vol. VII/II, p. 481-512.
16. Mironescu N. Al., Iliescu C. Cu privire la inventarul viticol tradițional. Călcătoarea și teascul. În: *Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de etnografie și artă populară*, București, 1964, p. 185-186.
17. Nota de argumentare la proiectul Hotărârii Guvernului „Privind fondarea complexului „Orașul Vinului”. <http://www.vinmoldova.md/ro/reviews/proekt-o-sozdaniia-kompleksa-orasul-vinului-gorod-vina/> (accesat 22.07.2017)
18. Pavel J. Construcții viticole din podgoria Cotești. În: *Vrancea. Studii și Comunicări* (1982-1984), Focșani, 1987, vol. V-VII, p. 189-204.
19. Petrescu P., Mironescu N. Al. Construcții viticole din Gorj. În: *Cibinium 1967–1968*, Sibiu, 1969, p. 281-325.
20. Petrescu P., Mironescu N. Al. Construcții viticole din zona Hușilor. În: *Revista de folclor*, București, 1963, vol. VIII, nr. 3-4, p.140-151.
21. Popescu-Spineni M. *Podgoria Română. Considerațiuni antropogeografice*. București, 1945.
22. Rădulescu N. Al., Velcea I., Petrescu N. *Geografia agriculturii României*. București: Editura Științifică, 1968. 340 p.
23. Simionescu I. *Țara noastră: Natură. Oameni. Muncă*. București: Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1937. 513 p.
24. Teodorescu I. C., Teodorescu Șt. C., Gh. Mihalca. *Vița-de-vie și vinul de-a lungul veacurilor*. București: Editura Agro-Silvică, 1966. 480 p.

25. Vlăduțiu I., Petrescu P. Arta populară din Vâlcea. Râmnicu Vâlcea, 1972. 354 p.

În limba franceză:

26. Beschi A. L'invention d'un modèle: l'architecture des « chais » en Gironde au XIXe siècle. In: Revue des patrimoines In Situ, 2013, n°21. <http://insitu.revues.org/10327> (accesat 14.01.2016).

În limba rusă:

27. Блаватский В. Д. Земледелие в античных государствах Северного Причерноморья. Москва: Издательство АН СССР, 1953, с. 143-157.

28. Бульбокское хозяйство. В: Виноградарство Бендерского уезда Бессарабской губернии, Бендеры, 1915, с. 379-383.

29. Всесоюзное совещание строителей, архитекторов и работников промышленности строительных материалов, строительного и дорожного машиностроения, проектных и научно-исследовательских организаций: 30 ноября–7 декабря 1954 г.: Сокращенный стенографический отчет. М.: Изд. лит. по строит. и архит., 1955. 432 p.

30. Гайдукевич В. Ф. Боспорское царство. Москва-Ленинград: Издательство АН СССР, 1949, с. 351-360.

31. Демченко Н. А. Виноградарство и виноделие в XIX–начале XX в. Кишинев: Штиинца, 1978. 143 с.

32. Демченко Н. А. Земледельческие орудия молдаван XVIII–начала XX вв. Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1967. 164 с.

33. Демченко Н. А. Традиционные занятия. В: Молдаване. Москва: Наука, 2010, с. 214-223.

34. Кругликова И. Т. Античная археология. Москва: Высшая школа, 1984. 165 с.

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI DE DOCTOR

▪ **Articole în reviste de specialitate naționale acreditate:**

1. Trifan A. Arhitectura complexului vitivinicol de la Bulboaca între concept și realizare artistică. În: Arta. Seria Arte vizuale: Arte plastice, arhitectură. Serie nouă, 2016, vol. XXV, nr. 1, p. 137-141. ISSN 2345-1181.

2. Trifan A. Arhitectura cramelor din secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea păstrate pe teritoriul actual al Republicii Moldova. În: Arta. Seria Arte vizuale: Arte plastice, arhitectură. Serie nouă, 2015, vol. XXIV, nr. 1, p. 74-79. ISSN 2345-1181.

3. Trifan A. Crama de la Bulboaca: latura rațională și artistică. În: Akademos. Revista de știință, inovare, cultură și artă, 2016, nr. 4(43), p. 139-145. ISSN 1857-0461.

4. Trifan A. Crama: de la construcție utilitară la obiect arhitectural personalizat în reflecția istoriografică. În: Arta. Seria Arte vizuale: Arte plastice, arhitectură. Serie nouă, 2018, vol. XXVII, nr. 1, p. 127-136. ISSN 2345-1181.

5. Trifan A. Evoluția arhitecturii construcțiilor vitivinicole în spațiul carpato-danubiano-pontic în perioada antică și medievală. În: Arta. Seria Arte vizuale: Arte plastice, arhitectură. Serie nouă, 2014, vol. XXIII, nr. 1, p. 64-72. ISSN 2345-1181.

6. Trifan A. Galeriile subterane ale complexurilor vitivinicole din Republica Moldova. Valențe arhitecturale și artistice. În: Arta. Seria Arte vizuale: Arte plastice, arhitectură. Serie nouă, 2017, vol. XXVI, nr. 1, p. 126-133. ISSN 2345-1181.

7. Trifan A. Spațialitatea publică în structura complexurilor vitivinicole autohtone. În: Akademos. Revista de știință, inovare, cultură și artă, 2019, nr. 2(53), 147-153. ISSN 1857-0461, E-SSN 2587-3687.
8. Trifan A. Structura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova. În: Arta. Seria Arte vizuale: Arte plastice, arhitectură, 2012, p. 145-150. ISSN 1857-1042.

▪ **Articole în culegeri de lucrări ale conferințelor internaționale**

9. Trifan A. Arhitectura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova – raliere la experiența mondială. În: Creativitate. Tehnologie. Marketing. Materialele celui de-al IV-lea Simpozion Internațional. Chișinău: UTM, 2017, p. 62-70. ISBN 978-9975-80-853-8.
10. Trifan A. Galeriile de la Cricova, municipiul Chișinău. Imaginea actuală a căutărilor arhitecturale și artistice. În: Identitățile Chișinăului. Materialele Conferinței Internaționale, ediția a IV-a. Chișinău: Arc, 2018, p. 265-272. ISBN 978-9975-61-871-7; ISBN 978-9975-0-0224-0.
11. Trifan A. Terasele de la Camenca – cadru peisagistic cu valoare istorică și arhitecturală. În: Monumentul – Tradiție și Viitor. Partea I. Lucrările celei de-a XVI-a ediții a Simpozionului Național. Iași: Palatul Culturii, 2015, p. 543-555. ISSN 1844-9042.

▪ **Teze la forurile științifice**

12. Trifan A. Architecture of winery complexes in the Republic of Moldova – an adherence to world experience. In: Creativity. Technology. Marketing. Book of abstracts, IV-th International Symposium. Chisinau: TUM, 26-28 octombrie 2017, p. 16. ISBN 978-9975-45-506-0.
13. Trifan A. Arhitectura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova. Căutarea specificului autohton. În: Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiul artelor. Ediția a IV-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice cu participare internațională. Chișinău: IPC, 31 mai-1 iunie 2012, p. 99-100. ISBN 978-9975-4319-6-5.
14. Trifan A. Arhitectura complexului vitivicol de la Bulboaca între concept și realizare artistică. În: Patrimoniul cultural – cercetare, valorificare, promovare. Ediția a VIII-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale. Chișinău: IPC, 31 mai-2 iunie, 2016, p. 135-136. ISBN 978-9975-84-014-9.
15. Trifan A. Arhitectura tradițională a cramelor și pivnițelor din spațiul carpato-nistrean. În: Viața cotidiană în spațiul est-european din cele mai vechi timpuri până în prezent: abordări interdisciplinare. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale. Chișinău: IPC, 30 octombrie 2018, p. 74-75. ISBN 978-9975-84-058-3.
16. Trifan A. Complexurile moșierești din Republica Moldova – categorie de patrimoniu în pericol. În: Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiul artelor. Ediția a VII-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale. Chișinău: IPC, 26-28 mai 2015, p. 140-141. ISBN 978-9975-3058-8-4.
17. Trifan A. Conversia ca strategie arhitecturală de dezvoltare durabilă a complexurilor vitivinicole din Republica Moldova în condițiile actuale de integrare în cluster-ul turistic. În: Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine. Ediția I. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale. Chișinău: BNRM, 23-25 septembrie 2019, p. 75. ISBN 978-9975-3290-4-0.

18. Trifan A. Crama de la Bulboaca (raionul Aneni Noi, Republica Moldova): latura rațională și estetică. În: Monumentul – Tradiție și Viitor. Ediția a XVII-a. Programul și rezumatele Simpozionului Internațional. Iași-Chișinău-Cernăuți, 1-4 octombrie 2015, p. 26.
19. Trifan A. Cu privire la utilajul instalațiilor pentru vinificare în regiunea litoralului de nord și nord-vest al Mării Negre în antichitate. În: Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiul artelor. Ediția a VI-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice cu participare internațională. Chișinău: IPC, 22-23 mai, 2014, p. 85-86. ISBN 978-9975-115-35-3.
20. Trifan A. Dinamica funcțională și estetică a arhitecturii edificiilor vitivinicole în spațiul pruto-nistrean și zonele aferente. În: Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiul artelor. Ediția a VI-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice cu participare internațională. Chișinău: IPC, 22-23 mai, 2014, p. 118. ISBN 978-9975-115-35-3.
21. Trifan A. Experiența reconstrucției istorice a complexurilor vinicole din regiunea de nord a Mării Negre în perioada antică și importanța acesteia în modelarea construcțiilor similare pentru arealele aferente. În: Probleme geopolitice și istorico-geografice ale bazinului Mării Negre. Rezumatele comunicărilor conferinței științifico-practice internaționale. Chișinău: IRIM, 4 iunie 2019, p. 31.
22. Trifan A. Globalizarea și tradiționalismul în arhitectura complexurilor vitivinicole. În: Patrimoniul cultural. Cercetare, valorificare, promovare. Ediția a X-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale. Chișinău: IPC, 30-31 mai 2018, p. 180-181. ISBN 978-9975-84-063-7.
23. Trifan A. Potențialul de încadrare a complexurilor vitivinicole în mediul ambiental. În: Patrimoniul cultural: Cercetare, valorificare, promovare. Ediția a XI-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale. Chișinău: IPC, 29-31 octombrie 2019, p. 117-118. ISBN 978-9975-84-104-7.
24. Trifan A. Principiile specifice de constituire a aspectului arhitectural al clădirilor complexului vitivinicol modern. În: Patrimoniul cultural. Cercetare, valorificare, promovare. Ediția a IX-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale. Chișinău: IPC, 30-31 mai 2017, p. 123. ISBN 978-9975-84-030-9.
25. Trifan A. Sălile de degustare ale Combinatului de vinuri Cricova – spații arhitecturale cu caracter narativ. În: Simpozionul național de studii culturale dedicat zilelor europene ale patrimoniului cultural. Ediția I. Rezumatele comunicărilor Simpozionului național. Chișinău: Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, 26 septembrie 2019, p. 49. ISBN 978-9975-3358-0-5.
26. Trifan A. Specificul arhitecturii interioarelor complexurilor vitivinicole din Republica Moldova. În: Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiul artelor. Ediția a V-a. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice cu participare internațională. Chișinău: IPC, 22-24 mai 2013, p. 113-114. ISBN 978-9975-4319-6-5.
27. Trifan A. Terassele de la Camenca – cadru peisagistic cu valoare istorică și arhitecturală. În: Monumentul – Tradiție și Viitor. Ediția a XVI-a. Programul și rezumatele Simpozionului Internațional. Iași: Muzeul Unirii, 9-12 octombrie 2014, p. 44.
28. Трифан А. Опыт исторической реконструкции винодельческих комплексов Северного Причерноморья в античный период и его значение в моделировании подобных сооружений для смежных регионов. В: Геополитические и историко-географические проблемы Причерноморья. Резюме сообщений международной научно-практической конференции. Кишинёв: IRIM, 4 июня 2019, с. 75-76.

ADNOTARE

Trifan Aurelia. Arhitectura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova, teză de doctor în arhitectură, Chișinău, 2020.

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, 146 de pagini text de bază, bibliografie din 273 de titluri, 4 anexe.

Cuvinte-cheie: construcții vitivinicole vernaculare, cramă gravitațională, pivnițe de vinuri, galerii subterane, podgorii terasate, complex vitivinicol modern, săli de degustare, vinoteci, spații de primire și cazare, centre SPA, zone de agrement, conversie, stilizare, integrare în relief, spațialitate publică, turism vitivinicol.

Domeniul de studiu: 651.02. Teoria și istoria arhitecturii.

Scopul tezei: evaluarea identității arhitecturale a complexurilor vitivinicole din Republica Moldova raportată la conținutul lor tehnologic și de deschidere a spațiilor întreprinderilor către public prin prisma tradițiilor naționale și a implementării practicii universale privind noile strategii sociale în arhitectură.

Obiectivele: evidențierea diacronică și sincronică a particularităților arhitecturii construcțiilor vitivinicole, care au contribuit la crearea imaginii specifice a cramelor; abordarea conceptuală a arhitecturii complexurilor vitivinicole contemporane; cercetarea celor mai reprezentative complexuri caracterizate prin conformarea cerințelor actuale de dezvoltare identitară a arhitecturii; stabilirea particularităților de formare a arhitecturii acestora cu evidențierea etapelor de evoluție în zone funcțional diferite: tehnologice și de agrement; definirea caracteristicilor principale ale binomului: mediu ambiental–complex vitivinicol; determinarea principiilor specifice de constituire a imaginii arhitecturale a complexului vitivinicol modern.

Noutatea și originalitatea științifică a demersului constă în investigarea complexă a specificului construcțiilor vitivinicole pe teritoriul actual al Republicii Moldova cu prognosticul modelului optim de evoluție industrială și al aspectului arhitectural al întreprinderilor vitivinicole din țară.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în determinarea impactului mediului social, economic și cultural asupra arhitecturii complexurilor vitivinicole pe parcursul evoluției lor, care a condus la elaborarea conceptului unei noi arhitecturi și a stabilirii soluțiilor privind dezvoltarea lor actuală.

Semnificația teoretică a studiului constă în stabilirea raportului dintre componentele organizării mediului industrial cu cel public (expozițional, de cazare, de alimentare, agrement, tratament), în scopul modelării unor structuri optime, rezistente la evoluția iminentă a arhitecturii, tehnicii și tehnologiilor de producție.

Valoarea aplicativă reiese din formularea propunerilor de utilizare a rezultatelor studiului în elaborarea strategiilor arhitecturale eficiente privind dezvoltarea durabilă a complexurilor vitivinicole. Studiul va fi util și ca suport didactic pentru cursurile universitare la disciplinele: Proiectarea de arhitectură, Istoria arhitecturii Moldovei, Tipologia clădirilor și în calitate de material informativ cu caracter turistic.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice au fost implementate prin reflectarea problematicii vizate în 28 de publicații științifice cu un volum total de 10,2 c.a. și contribuții la 21 conferințe științifice naționale și internaționale din Republica Moldova, România și Belarus.

АННОТАЦИЯ

Трифан Аурелия. Архитектура винодельческих комплексов Республики Молдова, диссертация на соискание ученой степени доктора архитектуры, Кишинэу, 2020.

Структура работы: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, всего 146 страниц основного текста, библиография из 273 наименований и 4 приложения.

Ключевые слова: традиционные винодельческие постройки, гравитационная винодельня, винные погреба, подземные галереи, террасные виноградники, современный винный комплекс, дегустационные залы, винотеки, помещения для приема и размещения посетителей, SPA-центры, зоны отдыха, конверсия, стилизация, интегрирование в рельеф, общественное пространство, винный туризм.

Область исследования: 651.02. Теория и история архитектуры.

Цель работы: определение становления архитектурной идентичности винодельческих комплексов Республики Молдова относительно их технологического содержания и открытия пространств предприятий широкой общественности посредством национальных традиций и внедрения универсальной практики новых социальных стратегий в архитектуре.

Задачи исследования: диахроническое и синхроническое выявление особенностей архитектуры винодельческих сооружений, способствующие формированию образа виноделен; концептуальный подход к архитектуре современных винодельческих комплексов; исследование наиболее представительных комплексов, характеризующихся соответствием современным требованиям развития своеобразия в их архитектуре; установление особенностей формирования архитектуры с выявлением этапов эволюции в различные функциональные зоны: технологическую и рекреационную; определение основных характеристик бинома: окружающая среда–винодельческий комплекс; выявление основных принципов формирования архитектурного облика современного винодельческого комплекса.

Новизна и научная оригинальность работы заключается в комплексном исследовании специфики винодельческих сооружений на территории Республики Молдова с прогнозированием оптимальной модели индустриального развития и архитектурного облика отечественных винодельческих предприятий.

Важная решенная научная задача состоит в том, что было определено влияние социальной, экономической и культурной среды на архитектуру винодельческих комплексов в процессе их эволюции, что привело к разработке новой концепции и новых архитектурных решений на современном этапе.

Теоретическая значимость исследования заключается в установлении взаимосвязи между составляющими промышленной и общественной среды (выставочной, размещения, общественного питания, отдыха, лечения) с целью моделирования оптимальных структур, устойчивых к неизбежной эволюции архитектуры, техники и технологий производства.

Прикладная ценность работы обусловлена применением результатов исследования при разработке эффективных архитектурных стратегий, касающихся устойчивого развития винодельческих комплексов. Результаты исследования могут быть также использованы для дидактического сопровождения университетских курсов по дисциплинам: Архитектурное проектирование, История архитектуры Молдовы и Типология зданий, и как туристический информационный материал.

Внедрение научных результатов. Результаты исследования отражены в 28 научных публикациях объемом в 10,2 а.л. и представлены на 21 научной конференции в Республике Молдова, Румынии и Беларуси по данной проблематике.

ANNOTATION

Trifan Aurelia. The architecture of winery complexes in the Republic of Moldova, PhD thesis for the degree of Doctor of Architecture, Chisinau, 2020.

Structure of the dissertation: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, 146 pages of main text, bibliography of 273 titles, 4 annexes.

Keywords: vernacular wine constructions, gravity winery, wine cellars, underground galleries, terraced vineyards, modern winery complex, tasting rooms, enoteche, reception and accommodation spaces, SPA centers, recreation areas, conversion, stylization, relief integration, public space, wine tourism.

Field of the research: 651.02. Theory and history of architecture.

Purpose of the thesis: evaluation of the forming identity of the winery complexes of the Republic of Moldova in relation to their technological content and the opening of the complexes' spaces to the public through the prism of the national traditions and of the universal practice of implementing new architectural strategies.

Objectives of the research: diachronic and synchronic highlighting of the particularities of the architecture of the winery constructions that contributed to the creation of the winery image; conceptual approach of the phenomenon of the emergence of contemporary winery complexes; research of the most representative complexes characterized by conforming to the current requirements of identity development of architecture; establishing the particularities of formation of their architecture with highlighting the evolution stages in functionally different areas: technological and recreational; defining the main characteristics of the binomial: environment – winery complex; determining the specific principles constituting the architectural image of modern winery complex.

The novelty and the scientific originality of the approach consists in the thorough investigation of the specificity of the winery constructions in the present territory of the Republic of Moldova with the prognosis of the optimal model of industrial evolution and architectural aspect of the winery companies in the country.

The important scientific problem solved lies in determining the impact between the social, economic, cultural environment and the architecture of the winery complexes during their evolution, which led to the elaboration of the concept of the new architecture and the establishment of the solutions regarding their current development.

The theoretical significance of the study consists in establishing the relation between the components of the industrial environment and the public one (expositional, accommodation, catering, recreation, treatment), in order to model optimal structures, resistant to the imminent evolution of the architecture, technique and production technologies.

The applicative value arises from the formulation of proposals to use the results of the study in the elaboration of efficient architectural strategies regarding the sustainable development of the winery complexes. The study will also be useful as a didactic support for the university courses in the disciplines: Architectural design, History of architecture of Moldova, Typology of buildings and as a tourist information material.

Implementation of scientific results. The scientific results were implemented by publishing of 28 scientific articles with a total volume of 10,2 author's sheets and contributions to 21 national and international scientific conferences from the Republic of Moldova, Romania and Belarus, focused on the concerned subject matter.

TRIFAN AURELIA

**ARHITECTURA COMPLEXURILOR VITIVINICOLE DIN
REPUBLICA MOLDOVA**

651.02 – TEORIA ȘI ISTORIA ARHITECTURII

Autoreferatul tezei de doctor în arhitectură

Aprobat spre tipar: 21 mai 2020

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar ofset

Tiraj 50 ex.

Coli de tipar: 2,2

Comanda nr.

„FOTO-GRAF Prestigiu” SRL
Bd. Moscova, 28/2, Chișinău, MD-2068